

Kepes Ferenc:

A valóság kérdése.

A mese valósága. Az ósponda valósága. Korunk valóságtudata és a művészet illúziója. A természettudomány valósága és a tagadás szelleme. A minőségek különbsége nem valóságbeli különbség. A valóság egysége, mint a szemlélet paradicsoma.

Amikor a gyermek zimankós téli időben a barátságosan fűtött szobában lélekzETFolytva lesi a mesélő nagymama szavát, amikor szorongva érzim a szegény Hamupipóke minden szenvedését és ujjongva ünnepli örömét és minden boldogságát, vajjon gondol-e arra, hogy a mese nem valóság, hogy csalás és áztatás az egész, amikhez a való életnek semmi köze? Bizonyára nem. Hiszen ez a gondolat kegyetlenül kitesztaná a gyermeket boldog elmélyedéséből. A gyermek bizonyára úgy éli át a mesét, az ő fakadó életének mesehallgató ünnepe, mint komolyan és mélyen érdekes valóságot

Amde hol, és mikor élő a mese hőse, Hamupipóke, vagy Irgyilus királyfi, akinek küzdelmes élete annyira érdekes, akinek minden örömeivel, bánatával együtt dobog a gyermek szive? Talán valamikor réges régen túl az óperencián? Merőben idegen korban, idegen táj^{ak}on? Ha így volna, hiába volna valóság a mese. A merőben idegen, régen megszűnt világ nem kelthetne érdeklődést, különösen nem a gyermekben akire elsősorban és főképpen csak a jelen eseményei hatnak.

Ha így volna, miért érdekelné olyan bensőn a gyermeket az idegen hősnak, idegen távolságokban lefolyt és végképen elmúlt élete? Az idő és tér kimondhatatlan távolságain át mi kapcsolja mégis egybe a mes^e réges régen elhalt hőst a modern gyermek szivedobogásával? És miért akarja a gyermek újra meg újra hallgatni ugyanazt a mesét, holott már jól ismeri?

Nyilván azért, mert a mese valósága a gyermek számára nem elmúlt, nem idegen valóság, hanem élete jelenének örökfiatal valósága. Elsősorban nem külső, nem muló és korlátolt valóság, hanem a benső átélés örök jelenvalósága, szerves benső feszültség, amely bimbóba pattan a mesehallgatás derűjében. A gyermek belvilágának feszülő titkai jutnak napvilágra és oldódnak meg a mesében. A jónak és ~~rossznak~~ gonosznak, a világosságnak és sötétségnek szüntelen harca, ennek a harcnak izgalmas fordulatait és állomásait, a sötétség bukása és a világosság végső győzelme nyilatkoznak meg színes elevenen a mese értelmében. Ime, az emberi belvilág a csatatere az ott folyó küzdelemnek, a sötétjében dúló viharok és a sötétséget lebíró derű, az emberéletnek ez a közös mélysége ^{az} a benső kapocs, amely "idegen" embersorsokat az idő és tér fantasztikus távolságain át is szorosán egybefűz. A mesék növény és állatvilága is csak elvarázsolt embersors, beszél a rózsza és beszél a táltozó, mert csak az emberélet kelt benső érdeklődést.

A gyermeket tehát nem az óperencián túl réges-régen lefolyt külső esemény érdekli, hanem a saját benső

életének titka. Ezt fejezi ki a mese tárgyyszerűen. Ezért és eképen valóság.

A gyermekhez hasonló fejlődésbeli fokon ~~itt~~ él a mithosz korának embere. A Haeckel törvénye nemcsak a biológia körében érvényes. Ahogyan az embrió röviden átismétli a szerves élet fejlődését az anyaméhben kezdő állomásaitól végig, azonképen röviden átismétli az egyes ember az emberi nem ~~fejlesztésének~~ szellemi fejlődésének minden állomását. A mesehallgató gyermek alapjában a mithosz emberének kulturfokát éli. Az ósmonda isteneinek életésorsa olyan értelemben volt valóság Aegyptom és az ifju Hellasz óslakója, vagy a polynéziai szigetek modern benszültöttje számára, mint gyermeknek a mese. Ezek a valóságok nem kevésbé reális tényezői az életnek, mint a fizikai valóságok. Alaposabb vizsgálat mellett pedig fontosabb és döntőbb tényezőknak, vagyis magasabbrendű realitásoknak mutatkoznak be a fizikai érzéki jelenségeknél. Kulturválóságok ezek és mélyen valóságos, gyökeresen reális hatást gyakorolnak az egyén életére és a történelem folyására. Zeusz gigászokat sújtó villáma hatalmasabb realitás a régi atheni országot poránál és az idők árja régen betemette már a kőbányát, amely Hellasz szobrászainak anyagot szolgáltatott. De örökfiatalon derül a szépség a milói Vénusz szobrának holt kötömcsei fölött.

Korunk azonban pusztáh az érzéki-fizikai jelenségeknak tulajdonit realitást. A mesék és általában a művészet valósága ~~általában~~ illuzóriszá lett a tapintható "anyag"

realitása mellett. A művészet a közönséges fölfogás értelmében ma már csak arra jó, hogy rózsaszínű illuziókeltéssel, tehát jámbor csalással elvonja a figyelmet az élet verejtékes valóságától és amint az indus bűvész, kellemes mámorba ringassa a való élet gondjaival terhelt halandót.

Vajjon honnan ered korunknak ez a nyilvánvaló egyoldalúsága? Korunk fia miért látja kevésbé valónak az alkotó képzelet, az álom, a gondolkodás, vagy az erkölcsi eszmények jelenségeit a tapintható világnál? Honnan származik a tagadás szelleme, az önkényes értékelés, amely a r e a l i t á s szempontjából mer jelenséget jelenségtől megkülönböztetni?

Bizonyára kevesen gondolnak arra, hogy ez az önkény nem babonából táplálkozik, nem is valami Cézártól ered, aki a logika törvényeit is despotikus akarata alá törte volna, hanem az általános természettudományos gondolkodásból. A természettudomány jeges fuvallata megfagyasztotta a naiv ősember paradicsomát. Körülhordozta az elválasztó megkülönböztetés éles kerubkardját a naiv ősvilágban, ahol egyformán és boldog ölekezésben valóság volt minden. Valóság volt az isten és a természet, az ész kigyéja és a föld almája. Édes gyümölcstől roskadozott az életfája, mert minden jelenség az élet valóságának virágzott és gyümölcsözött.

Az ősember a halál borzalmát sem ismerte modern értelemben, valamint a gyermek sem ismeri. A halott folytatta életét és szakárait a tulvilágon és meglátogatta az

élőket álmukban. Élő és halott között nem szűnt meg a valóságos közlekedés. A halott ellenség épen olyan veszedelmes volt, mint az élő, sőt még veszedelmesebb, mert ez az ellenség láthatatlan volt. A természetes okkal meg nem magyarázható hirtelen halálesetet az elhalt ellenség bosszujának tudta be az ósmonda emberre.

A természettudomány rideg fényében azonban széteszlott az álmozirás minden rózsás fellege. Az éles világosság fényt vetett a különbségekre. Az irgalmatlan analízis atomokra törte a teremtő képzelet boldog világát. A tudomány fényében gyökeresen különböző minőségekké hulltak szét a fizikai és álomjelenségek, a vegytan és esztétika, a lélektan és logika, az élettan és erkölcsi tudat tünetényei. A különbségek tisztázásával kezdődik a tudomány korszaka, szűnik a babona és exakt világításban folytatja utját a történelem. Ez az út megfelel a fejlődő ész követelésének, az ember ősi örök törekvésének, amely a megismerés felé vezet.

Amde miért vezet a haladásnak ez az útja a régi paradicsom üszkös romjai között? A tudomány világításában miért lát az ember atomokra zuzott holt világot, miért az egyiptomi istenség holt csonkjait mindenfelé? Miért végül a természettudomány győzelmi indulójába a költők és művészek bus dala elveszett paradicsomról, letűnt aranykorról?

Erre a sok kérdésre és még sok másra megtaláljuk a választ, ha észrevettük, hogy a természettudomány már születése napján elhagyta a saját szuverén birodalmát és átkalandozott az élet olyan tájaira, ahol nem véges és mérhető jelenségek uralkodnak, hanem a képzelet és a gondolkodás mérhetetlen és végtelen jelenségei. Épen ezek az utobbiak nem reálisak, vagy kevésbé valók a természettudomány számára. Amikor a természettudomány az egyes jelenségeket minőségük szerint tárgyszerűen élesen megkülönböztette, - a világosság új korszakát nyitotta meg az emberi nem számára. Amikor pedig önkényesen átvitte ezeket a megkülönböztetéseket a valóság a realitás sokkal általánosabb kérdésébe, tullepte saját birodalmát és a metafizikába kalandozott, ahol fölkelte a tagadás és rombolás szellemeit. Az ember tragédiájáról, a bus titokról, tehát ott hull le a lepel, ahol fölismertük, hogy a jelenségek minőségbeli különbsége nem valóságbeli különbség. A megkülönböztetés sohasem terjedhet odáig, hogy a valót a nem valótól, a létet a nemléttől ~~különböztet~~ elválassza, mert ezzel ellentmondásba jut az ész, amely csak valóról, csak létezőről tudhat és önmagát tagadja meg, ha nem létező létről beszél.

A természettudományos gondolkodás, amikor a megkülönböztetés elvét szigorúan alkalmazta; nemes ércet termelt, de salakot is. Ami számára nem valóság, mert mérhetetlen és végtelen, felsőbbrendű valóság marad azért az ember számára. Korunk különösen megbecsüli a természettu-

dományt. Amde igazán csak úgy becsülheti meg, ha Chwolsonnal a nagy fizikussal, szigoruan elválasztja azt a természetfilozófia és a metafizika tagadó szellemétől.

Az evangélium értelmében gyermeké a menyorszag. Nietzsche a gyermekhez hasonlitja a felsőbbrendű embert, aki minden jelenségre rámondja a "szent igent és áment". Korunk minden kulturmozgalma tanusitja, hogy a Nietzsche álma, a valóság elismerése utban van. A valóság országának jönnie kell. Ha mi szigoruan megkülönböztetünk is mindent, az élet minden formájának annál inkább egyesülnie kell a valóság jövendő paradicsomában. Mert mit ér az embernek az igazság, mit a szépség és a fönséges eszmény, mit ér minden gazdagság, ha nem valóság?
